

De gevarieerde samenleving

Voor Meta en Anton

De gevarieerde samenleving verschijnt in de reeks Humanistische Bibliotheek.

Douwe van Houten

De gevarieerde samenleving

Over gelijkwaardigheid en diversiteit

De Tijdstroom, Utrecht

© De Tijdstroom, Utrecht 2004
Omslagontwerp: Cees Brake BNO, Enschede.

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij,
Postbus 775, 3500 AT Utrecht
E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaardt auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 90 5898 069 3
NUR 740

Voorwoord

Meer nog dan zijn vorige boek, *De standaardmens voorbij*, heeft het nieuwe boek van Douwe van Houten een tegendraads karakter. In de eerste plaats neemt het krachtig stelling tegen de verharding van maatschappelijke verhoudingen die ons tijdsgewricht kenmerkt. Van de eerste tot de laatste pagina biedt *De gevarieerde samenleving* een pleidooi voor gelijkwaardigheid en diversiteit, voor zorgzaamheid en betrokkenheid, voor rechtvaardigheid en actief burgerschap. Daarmee breekt van Houten een lans voor een vorm van denken die in het postmoderne tijdsgewricht min of meer in onbruik is geraakt: utopisch denken. Niet in de zin van een naïeve blauwdruk, maar in de zin van een *concrete* utopie. ‘Goede bedoelingen zijn niet genoeg’, zoals hij schrijft. Om zijn utopie van een gevarieerde samenleving, waarbinnen gelijkwaardigheid en diversiteit samengaan, dichterbij te brengen, zoekt Van Houten aansluiting bij goede praktijken, bij concrete voorbeelden van nieuwe ontwikkelingen waarin de betrokkenen van onderop gestalte geven aan nieuwe vormen van sociale participatie en zorgzaam burgerschap.

Daarmee is de tweede reden aangeduid waarom dit een tegendraads boek is. Het betoog van van Houten betreft actuele maatschappelijke vragen die een centrale positie innemen binnen hedendaagse politieke debatten en in vele onderzoeken, rapporten en beleidsnota’s aan de orde zijn gesteld. Vragen rond de multiculturele samenleving, rond de organisatie van de zorg, rond de arbeidsmarkt en de WAO, rond speciaal onderwijs. De vragen waar het om gaat worden doorgaans aan de orde gesteld vanuit het oogpunt van de overheid en het beleid, in de vorm van plannen voor nieuw beleid of in de vorm van eisen aan beleidsmakers. Van Houten biedt een kritisch en deskundig overzicht van het bestaande beleid op deze gebieden, maar hij kiest een andere invalshoek: ‘De boodschap is: ga op zoek naar goede praktijken of bedenk zelf een goede praktijk’. Die boodschap wordt mede gemotiveerd door een kritische evaluatie van een groot aantal overheidsmaatregelen die emancipatie en gelijkberechtiging beoogden, maar in de praktijk tot bureaucratisering, standaardisering en disciplineren leiden. ‘Of het nu gaat om samen naar school, om arbeidsreïntegratie, om patiëntgerichte zorg en dergelijke; de resultaten zijn bedroevend. Eerder taaie ongemakken dan blijken van geslaagde maakbaarheid’. Van Houten pleit dan ook een kanteling in het denken: het dichterbij brengen van een gevarieerde samenleving is in de eerste plaats afhankelijk van het veranderingspotentieel van sociale bewegingen en van actieve burgers, gesteund door re-

flexieve, moreel geëngageerde professionals. Het gaat hem om 'maakbaarheid van onderop'.

In conceptueel opzicht steunt van Houten daarbij op een eigenzinnige mix van hedendaagse en klassieke benaderingen. Hij oriënteert hij zich op hedendaagse kritische denkers als Misztal, Lister, Stone, Turner en op de zorgethiek van Joan Tronto, maar plaatst hun opvattingen in een breder kader, waarvoor de opvattingen van klassieke sociologen als Durkheim, Weber, Mannheim en Marshall de belangrijkste coördinaten leveren. Met name het pleidooi dat Mannheim al in de jaren dertig hield voor substantiële vormen van rationaliteit blijkt in de interpretatie van van Houten een verrassende actualiteit te bezitten. Tenslotte vormt het betoog van van Houten ook een prikkelende bijdrage aan het maatschappelijke debat over waarden en normen. Tegenover de abstracte bespiegelingen die dit debat domineren, vraagt hij aandacht voor het praktische en contextgebonden karakter van de vragen waar het om gaat. De mensenrechten, in combinatie met de algemene principes van gelijkwaardigheid en diversiteit en de uitgangspunten van de zorgethiek, bieden in zijn ogen het algemene morele kader voor de ontwikkeling van een gevarieerde samenleving, maar de handelingsnormen die in het verlengde daarvan liggen dienen in concrete handelingspraktijken ontwikkeld en reflexief getoetst te worden: 'De morele agenda wordt ontwikkeld in sociale praktijken waarin geprobeerd wordt een meer humane, gevarieerde samenleving te bewerkstelligen'. Hij licht dat toe aan talrijke praktische voorbeelden, met name uit de patiëntenbeweging waarmee hij van nabij vertrouwd is, en biedt zodoende een welkom tegenwicht aan het vrijblijvende karakter van veel bijdragen aan dit debat: de morele vragen waar het om gaat zijn dagelijks in onze eigen omgeving aan de orde en doen een appèl op ons om zelf in beweging te komen.

Langs deze lijnen levert Van Houten kortom niet alleen een belangrijke bijdrage aan actuele politieke en maatschappelijke debatten en aan de inhoudelijke discussie binnen de humanistiek en aanverwante, op humanisering betrokken disciplines en beroepsgroepen. Bovendien geeft hij een welkome impuls aan de heroriëntatie die gaande is binnen de humanistische beweging in ons land. Het gaat hier om de ontwikkeling van een primair beschouwend humanisme naar een praktisch georiënteerd en maatschappelijk geëngageerd humanisme dat binnen het kader van de Humanistische Alliantie actief naar samenwerking streeft met maatschappelijke organisaties, sociale bewegingen en individuen die vanuit hun eigen inspiratiebronnen betrokken zijn op sociale rechtvaardigheid en moreel engagement, in verbinding met nieuwe vormen van persoonlijke zingeving en spiritualiteit.

Een tegendraads betoog als dat van van Houten roept uiteraard ook de nodige vragen op, zowel in conceptueel als in empirisch opzicht. Zo heeft dit boek voor mij de vraag op scherp gesteld hoe de concrete utopie die van Houten zo krachtig bepleit zich verhoudt tot de economische en geo-politieke krachtenvelden die de dynamiek van het mondiale kapitalisme bepalen. Zou het geëngageerde, zorgende burgerschap dat hij bepleit verbonden kunnen worden met ontwikkelingen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen? En wat is de mogelijke invloed daarvan in relatie tot de dominante economi-

sche oriëntatie op korte-termijn-winst en *value for shareholders*? Het oproepen van kritische vragen en het stimuleren tot wetenschappelijk en maatschappelijk debat is een belangrijke verdienste. Ik hoop en vertrouw dan ook dat dit boek zijn weg zal vinden, niet alleen binnen de humanistische beweging en binnen de direct betrokken wetenschappelijke disciplines en beleidsfora, maar ook bij studenten en bij een breder politiek en maatschappelijk geïnteresseerd publiek. Dat is het waard.

Harry Kunneman

Rector en hoogleraar sociale theorie, Universiteit voor Humanistiek, Utrecht

Inhoud

Voorwoord	5
Inhoud	9
Inleiding	11
1 Een eerste verkenningstocht	39
2 Diversiteit en gelijkwaardigheid	65
3 Barricaden in de polder	89
4 Samen naar school	115
5 De gevarieerde arbeidsmarkt	141
6 Persoonsgerichte zorg	169
7 De nieuwe professional	197
8 Activerend burgerschap	223
9 De moraal van het verhaal	249
Literatuur	269
Selectie van websites	281
Register van namen	283
Register van zaken	287